

RETROSPEKTIVNA KONVERZIJA KNJIŽNIČNIH KATALOGA ISKUSTVA NEKIH INOZEMNIH KNJIŽNICA I NACIONALNE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U ZAGREBU

RETROSPECTIVE CONVERSION OF LIBRARY CATALOGUES
THE EXPERIENCE OF EUROPEAN LIBRARIES AND THE NATIONAL
AND UNIVERSITY LIBRARY IN ZAGREB

Dorica Blažević

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb
dblazevic@nsk.hr

UDK / UDC 025.34
027.54(497.5Zagreb)
Stručni rad / Professional paper
Primljeno / Received: 12. 7. 2006.

Sažetak

Posljednjih desetljeća većina je europskih nacionalnih i znanstvenih knjižnica pokrenula retrospektivnu konverziju konvencionalnih izvora podataka o svojim starijim fondovima. Svrha je retrospektivne konverzije poboljšanje kvalitete usluga knjižnice osiguranjem informacija o starijoj građi putem mreže kroz knjižnične kataloge i skupne kataloge kooperativnih sustava te ubrzavanje i olakšavanje radnog procesa. U radu se prikazuju iskustva retrospektivne konverzije u europskim knjižnicama s obzirom na izvor i obuhvat konverzije, metode i financiranje. Opširnije je opisan dosadašnji rad na projektima konverzije u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Cljučne riječi: retrospektivna konverzija; katalog na listićima; online katalog

Summary

Over the last few decades, the majority of European national and university libraries started the procedure of retrospective conversion of the conventional sources of information on the older parts of their collections. The aim of the retrospective conversion is to improve the quality of library services by providing information on old publications through the web via library catalogues and group catalogues of cooperative systems, as well as to improve the speed and efficiency of work flow. The article presents several models of retrospective conversion in European libraries regarding the source and scope of the conversion, as well as the methods and organisation of the work. The article describes in more

detail the work conducted on the projects of conversion in the National and University Library in Zagreb.

Keywords: retrospective conversion; card catalogue; online catalogue

1 Uvod

Korisnici s pravom zahtijevaju da se u knjižničnim mrežnim katalozima i integriranim knjižničnim sustavima ne nalaze samo podaci o publikacijama objavljenim u posljednjih dvadesetak godina, već i podaci o starijem knjižničnom fondu.

Posljednjih desetljeća europske nacionalne i znanstvene knjižnice pokreću projekte retrospektivne konverzije ili ponovne katalogizacije starijih dijelova fondova koji u elektroničkim bibliografskim izvorima najčešće nisu odgovarajuće predstavljeni. Cilj je takvih projekata da se vrijedna građa vezana za nacionalno područje ili određeno razdoblje učini dostupnom suvremenim istraživanjima. Od retrospektivne konverzije očekuje se poboljšanje kvalitete knjižničnih usluga na sljedeće načine: udaljeni korisnici mogu dobiti informaciju i o starijoj građi putem mreže, pristup podacima je lakši, brži i učinkovitiji, zapisi se mogu integrirati u skupni katalog na nacionalnoj razini, ubrjava se posudba i međuknjižnična posudba, broj pristupnica katalogu je povećan, a ubrzavaju se i olakšavaju radni procesi unutar knjižnice.

2 Pojam i ciljevi retrospektivne konverzije

Retrospektivna konverzija predstavlja prijenos podataka s kataložnih listića tiskanih kataloga ili tiskanih bibliografija u strojno čitljiv oblik. Ta jednostavna definicija krije niz složenih postupaka i pomno planiranje cijelog posla preoblikovanja konvencionalnih izvora u knjižnicama. Od kasnih osamdesetih godina 20. stoljeća, kada se prvi puta javlja pojam retrospektivne konverzije¹ i pokretanja prvih pilot-projekata konverzije pa sve do najnovijih projekata, taj je pojam doživio više konceptualnih promjena, koje su, među ostalim, uvjetovane i razvojem tehnologije koja se primjenjuje u konverziji.

Valja ukazati na razliku među pojmovima retrospektivna konverzija i retrospektivna katalogizacija. Retrospektivna konverzija kataloga predstavlja prijenos podataka konvencionalnih knjižničnih kataloga u strojno čitljiv oblik, a djelomice se može ostvariti skeniranjem kataložnih listića i objavljivanjem na mreži digitalne preslike kataloga. Veći je broj knjižnica primijenio takav pristup konverziji kataloga i objavio svoje digitalizirane kataloge te proširio ponudu za krajnjeg korisnika. Primjer su za to Sveučilišna knjižnica u Heidelbergu,² Austrijska nacional-

¹ Prvi test retrospektivne konverzije izveden je 1986./1987. u Sveučilišnoj knjižnici u Heidelbergu. Vidjeti: Retrokonversion : Konversion von Zettelkatalogen in deutschen Hochschulbibliotheken : Methoden, Verfahren, Kosten. Berlin : Deutsches Bibliotheksinstitut, 1993.

² Universitaetsbibliothek Heidelberg. Dostupno na: <http://www.ub.uni-heidelberg.de/Digikat>

na knjižnica³ i Sveučilišna knjižnica u Birminghamu.⁴ I dvije su hrvatske knjižnice digitalizirale svoje kataloge na listićima. U Sveučilišnoj knjižnici u Rijeci digitaliziran je povijesni katalog *Biblioteca civica*,⁵ a u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici digitalizirani su listići abecednog kataloga.⁶

Retrospektivna katalogizacija ponovna je katalogizacija ili rekatalogizacija koja se ne zadržava na prijenosu sadržaja kataloga u digitalni oblik, već i kvalitativno mijenja kataložni opis, nadograđujući ga, pregledom same publikacije, opisnim elementima koji su nedostajali. Retrospektivna katalogizacija ponekad prati retrospektivnu konverziju u slučajevima kad konverzija nije moguća zbog premalog broja opisnih elemenata koji su potrebni za identifikaciju publikacije. U takvim slučajevima treba misliti na početni cilj projekta kako se retrospektivna konverzija ne bi pretvorila u projekt rekatalogizacije. Naime, radi smanjenja troškova konverzije, tradicionalnu kataložnu praksu treba najčešće prenijeti u računalnu sa što manje intervencija ili s minimalnim zahvatima izbjegavajući opciju *de visu*, osim u posebnim slučajevima kada je broj podataka za identifikaciju publikacije nedostatan.

Cilj je retrospektivne konverzije stvoriti elektroničku presliku podataka kataloga na listićima ili tiskanih kataloga i osigurati prijenos podataka u strojno čitljiv oblik što je moguće brže i jeftinije.

3 Izvori i obuhvat

Glavni je interes svake knjižnice reintegracija čitavog kataloga, ali konverzija može biti usmjerena i obuhvatu samo najvažnijih dijelova knjižničnih zbirki kao što je, npr., nacionalna građa, građa posebnih zbirki ili dijelova zbirki. Usto, konverzija se temelji na prijenosu podataka različitih bibliografskih izvora.

Belgijski projekt MORE bavio se konverzijom belgijske nacionalne bibliografije,⁷ a određenje prema nacionalnoj produkciji strategija je i češkog projekta

³ Oesterreichische Nationalbibliothek. Dostupno na: <http://katzoom.onb.ac.at/cgi-bin/katzoom/katzoom.pl?katalog=3>

⁴ University Library Birmingham. Dostupno na: <http://cardcat.bham.ac.uk/main>. Taj digitalizirani katalog bio je model za izradu digitaliziranog abecednog kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

⁵ Sveučilišna knjižnica Rijeka. Dostupno na: http://www.svkri.hr//katalog/slova_abc.html

Vidjeti i: Lokmer, Juraj; Lea Lazzarich. Novi život starog kataloga. // 6. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str 247-249.

⁶ Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/DigitalLib.aspx?id=75>

⁷ Projekt MORE nastao je na inicijativu Programa za biblioteke Europske komisije. U projektu su sudjeleovale Kraljevska knjižnica Albert I. u Bruxellesu, Centar za informatički razvoj u Nancyu i Grupa Jouve koja se više godina bavi inteligentnim prepoznavanjem znakova za potrebe retrospektivne konverzije. Vidjeti: Lupovici, Catherine. L'application industrielle de techniques d'OCR/ICR a l'information bibliographique : le Projet MORE. // Library Networking in Europe : European Conference, 12-14 October 1994, Brussels : proceedings / ed. by Hans-Peter Geh, Marc Walckiers. [S. l.] : European Commission : European Cultural Foundation, cop. 1995.

“Učinimo dostupnom češku produkciju 20. st.” temeljenog na konverziji tekuće bibliografije knjiga.⁸

Mađarski projekt konverzije kao izvor je koristio glavni nacionalni katalog, tj. 400.000 kataložnih listića inventarnog kataloga Nacionalne knjižnice Szechenyi, dok je projekt retrospektivne konverzije u Sloveniji kao izvor za konverziju odabrao stari katalog Narodne i sveučilišne knjižnice s obuhvatom od 1774. do 1947. godine i katalog od 1948. do 1988. godine.⁹

Konverzija u praksi najčešće ima dva cilja: obuhvatiti one knjižnične fondove koji su najvažniji za istraživački rad ili značajne suvremene zbirke i/ili obuhvatiti građu koja se najviše koristi, npr., prinove od 1945. godine. Primjerice, Češka nacionalna knjižnica konvertirala je katalog studijskog fonda (37.268 zapisa u razdoblju 1996.-1997.), katalog knjižničarske literature (7.624 zapisa u 1998.), glavni katalog II (90.000 u razdoblju 1996.-1999.), češku knjižnu produkciju 20. st. (299.536 u razdoblju 1995.-1999.).¹⁰

Retrospektivna konverzija u velikim razmjerima, tj. na nacionalnoj razini zahtijeva jasnu strategiju i kooperativnu utemeljenost. Primjerice, u Njemačkoj se konverzija odvija na tri razine: na *nacionalnoj razini* (državne i sveučilišne knjižnice u zemlji); na *nadregionalnoj razini* (odabrane knjižnice i značajne zbirke) te na *lokalnoj razini* (pojedine knjižnice, npr., Sveučilišna knjižnica u Freiburgu ili Državna knjižnica pruskoga kulturnog nasljeđa u Berlinu i Njemačka nacionalna knjižnica u Frankfurtu).¹¹

U projektu retrospektivne konverzije u Češkoj sudjeluje devet velikih znanstvenih knjižnica, a svaka ustanova pokriva određeno područje kataloga. Svi se zapisi uključuju u CASLIN, Češki skupni katalog, a dostupni su i u bazi podataka OCLC WorldCat. Online dostupnost ovih zapisa na nacionalnoj razini uvelike olakšava i pojeftinjuje konverziju zapisa u drugim ustanovama.¹²

Odluke o obuhvatu projekta konverzije odnose se i na vrstu knjižnične građe pa se, primjerice, za serijske publikacije najčešće pokreću odvojeni projekti, a kao metoda odabire se rekatalogizacija, a ne kataložna konverzija. Takav pristup može ilustrirati njemački primjer projekta rekatalogizacije serijskih publikacija u

⁸ Češke knihy 20. století. Praha : Národní knihovna České republiky : Albertina icome, cop. 2000. [CD-ROM]

⁹ Razlozi za izbor Starog kataloga NUK-a bili su opravdani jer je katalog prvenstveno cjelovit, relativno malen opsegom (100.000 kataložnih listića), a konverzijom će se zaštititi od habanja i povećat će mu se pristup. Do 1900. zapisi su u liku formulara, a od 1920. godine pisani su pisačim strojem. Pri izradbi kataloga primjenjivana su različita kataložna pravila. Vidjeti: Narodna in univerzitetna knjižnica Dostupno na: <http://www.nukweb.nuk.uni-lj.si/vstop.cgi>

¹⁰ Národní knihovna České republiky. Dostupno na: <http://www.nkp.cz/standard/retrokon/RTRCRmin.htm>

¹¹ Premda lokalnog karaktera, dva su zadnja projekta od nacionalne važnosti.

¹² Stoklasova, Bohdana. Retrospective conversion in Czech Republic. // Library automation in transitional societies : lesson from Eastern Europe. New York ; Oxford : Oxford University Press, 2000. Str. 196-218.

berlinskoj bazi podataka serijskih publikacija (Zeitschriftendatenbank: ZDB) kojom upravlja Bibliografski institut, zajedno s Državnom knjižnicom pruskoga kulturnog nasljeđa. ZDB je zasebna, centralizirana kataložna mreža izravno povezana s regionalnim kataložnim središtima ili pojedinim knjižnicama i omogućuje sveobuhvatno evidentiranje postojećih serijskih publikacija u njemačkim znanstvenim i specijalnim knjižnicama, smanjuju se poslovi katalogiziranja i postiže bibliografska ujednačenost baze podataka.¹³

4 Standardi

Raznolikost proizvoda koje je stvarala prošlost knjižničarstva – katalozi i bibliografije te različita kataložna pravila, predstavlja jedan od izazova u projektima konverzije, osobito onima koji su kooperativno usmjereni. Zajednički standardi preduvjet su za zajedničke programe, stoga mora postojati barem minimalna prilagodba zapisa zajedničkim ili prevladavajućim standardima za format podataka.

Kako bi se osigurala konzistentnost i koherentnost kataloga, jedan je od prvih zadataka u procesu retrospektivne konverzije evaluacija prethodno primijenjenih standarda zbog pridruživanja konvertiranih zapisa skupnom katalogu s tekućim zapisima. Bez obzira na stupanj potpunosti konvertiranih zapisa, svi zapisi, pa i oni skraćeni, moraju ispunjavati zahtjeve o propisanome minimalnom obuhvatu podataka. To se načelo odnosi kako na formalnu, tako i na sadržajnu obradu.¹⁴

Normativni nadzor jedan je od osnovnih instrumenata održavanja konzistentnosti kataloga pojedine knjižnice ili skupnog kataloga kooperativnoga knjižničnog sustava. Normativna kontrola u retrospektivnoj konverziji znatno je složenija nego kod tekuće katalogizacije, zbog često velikog odmaka od datuma objavljivanja katalogiziranih djela koji otežava provjeravanje pravilnosti podataka kod spornih oblika. Takvi slučajevi najčešće vode u retrospektivnu katalogizaciju.¹⁵ Najteže je izvediva normativna kontrola predmetnog označivanja jer izvorni zapisi najčešće nisu opremljeni tom oznakom, a opisni podaci često nisu dovoljni da se predmetna oznaka naknadno dodijeli.

5 Osiguranje sredstava i odabir suradnika

Troškovi su retrospektivne konverzije visoki jer zahtijevaju uključivanje vanjskih suradnika, tj. tvrtki koje zadovoljavaju tehnološke uvjete i imaju razvoj-

¹³ Landwehrmeyer, Richard. Some approaches to retrospective conversion in Germany. // Library Networking in Europe : European Conference, 12-14 October 1994, Brussels : proceedings / ed. by Hans-Peter Geh, Marc Walckiers. [S. l.] : European Commission : European Cultural Foundation, cop. 1995.

¹⁴ Leščić, Jelica. Reklasifikacija : NSK stručne oznake – UDK stručne oznake : konkordancija. Zagreb, 2001. [interni dokument NSK i HAZU]

¹⁵ Čaušević, Bisera; Dubravka Skender. Istaživanje na uzorku 100 signatura inventarnog kataloga NSK. Zagreb, 2000. [interni dokument NSK]

ne timove koji mogu odgovoriti složenim zadacima konverzije različitih izvora. Stoga se projekti konverzije velikih knjižnica ni u jednom slučaju ne mogu osloniti samo "na vlastite snage", pri čemu se ne misli samo na osoblje, već na redovita sredstva koja knjižnice primaju.

U Češkoj je, na primjer, Ministarstvo kulture podržalo projekt retrospektivne konverzije tek pošto su rezultati dobro započetog posla bili vidljivi, a početno financiranje preuzela je američka fundacija Mellon.¹⁶ U Mađarskoj je projekt financirala vlada, točnije Ministarstvo informiranja i komunikacija u okviru projekta National Digital Data Archive i to nakon nekoliko neprihvaćenih planova koje je izradila Nacionalna knjižnica.¹⁷

U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu prva se faza retrospektivne konverzije uspjela završiti u okviru vlastitih sredstava. Za realizaciju druge faze bit će potrebno zatražiti dodatna sredstva, jer nastavak projekta zahtijeva primjenu složenije tehnologije i rad s vanjskim suradnicima.

Odabir vanjskih suradnika najčešće je potreban za obavljanje poslova skeniranja i izradu aplikacija za strukturiranje i prijenos podataka. Premda omogućuje rasterećenje radne snage u knjižnici i, u određenoj mjeri, pomicanje stručnog posla knjižničara na sam kraj procesa, knjižničari moraju prije početka projekta precizno odrediti proceduru rada za vanjskog suradnika, specificirati pravila za prijenos podataka u strojno čitljiv format, te kasnije obavljati nadzor i uređivanje zapisa i sl.¹⁸ Odabir stručnog tima i podučavanje knjižničara važni su elementi projekta.

6 Metode retrospektivne konverzije i primjena tehnologije

Prijenos podataka bibliografskih izvora u digitalni oblik može obuhvatiti više postupaka i njihovu kombinaciju, npr., prijepis podataka, skeniranje listića, optičko prepoznavanje znakova (OCR) i dobivanje nestrukturiranog teksta, strojno formatiranje teksta, ispravljanje zapisa i sl. Uz nabrojene postupke, dio konverzije kataloga može se ostvariti i preuzimanjem zapisa iz drugih kataloga i baza podataka. Primjerice, u slovenskom je projektu konverzije uočeno da se veći broj kataložnih listića može preuzeti iz baze podataka Hand Press Book CERL-a i tako skratiti vrijeme konverzije.

Odabir metode konverzije zavisi od vrste projekta, raspoloživih sredstava i konkretnog stanja predloška, npr., "čitljivosti" listića, vrste pisma te načina izrade kataloga – rukopisni ili strojem pisani listići i sl., ali svakako i primijenjenih kataložnih pra-

¹⁶ Stoklasova, Bohdana; Miroslav Bareš. Retrospective conversion in Czech libraries. // International conference on library automation in Central and Eastern Europe. [S. l.] : European Commission, 1997. Str. 195-206.

¹⁷ Berke, Susanne. Retrospective conversion of the card catalogues of books in the National Széchenyi Library. Dostupno na: <http://nws.iif.hu/ncd2005/docs/aen/026.pdf>

¹⁸ Posao knjižničara u Nacionalnoj knjižnici Szechenyi obuhvatio je i izradu preglednih zapisa, djelomično unaprijed, a djelomično tijekom konverzije, i to za individualne autore i korporativna tijela, uključujući i uputnice i sve promjene imena.

vila. U pojedinim slučajevima nije moguća automatska pretvorba skenirane slike u tekst i prijenos podataka, nego je potrebno primijeniti ručni prijepis i uređivanje zapisa, kao, npr., u slovenskom projektu retrospektivne konverzije gdje je katalog sadržavao dio rukopisnih opisa pisanih goticom, nešto ćirilicom i grčkim pismom.

Primjena programa za optičko prepoznavanje znakova omogućuje znatnu uštedu vremena u konverziji, a osobito kad ga slijedi i automatizirano prepoznavanje strukture bibliografskog opisa, izrada strojno čitljivog zapisa, pa i generiranje kodiranih podataka pomoću određenog softvera.¹⁹ Konverzija pomoću OCR-a ne traje dulje od nekoliko sekundi po listiću, ali strukturiranje teksta u strojno čitljiv format zahtijeva znatnije napore.²⁰ Ako je zapis izrađen po ISBD-u, automatsko formatiranje može biti razmjerno uspješno.²¹ Iskustva na tom polju u europskim knjižnicama stječu se od kraja 1980-ih i početka 1990-ih godina, a osobito se ističu tri projekta konverzije utemeljena na primjeni OCR-a.

U projektu Sveučilišne knjižnice u Tuebingenu²² kataložni su se listići skenirali i formatirali automatski (1993.). Postotak uspješno konvertiranih podataka iznosio je čak 97,2 posto. Ispravci su bili automatski u 90 posto slučajeva, a ručno su se ispravljali u 10 posto slučajeva. Međutim, kataložni zapisi na više listića, zapisi na neeuropskim jezicima itd., nisu se uopće rješavali jer je bilo financijski neisplativo tražiti automatska rješenja za detekciju/korekciju takvih pogrešaka.

Projekt konverzije putem OCR-a u Sveučilišnoj knjižnici Gregoriana²³ dao je sljedeće rezultate: na uzorku od 68.000 kataložnih listića postigla se uspješnost čak do 98 posto. Uslijedilo je poluautomatsko formatiranje prebacivanjem ASCII teksta u format sustava ALEPH koji se koristi u Gregoriani te ručna dorada.

Treći je projekt FACIT (Fast Automatic Conversion with Integrated Tools)²⁴ koji potpomaže Europska unija, a uključio je Državnu i sveučilišnu knjižnicu Danske, Centralnu nacionalnu knjižnicu u Firenci i Nacionalnu knjižnicu u Napulju u Italiji, te Nacionalnu knjižnicu Grčke. Taj je projekt rabio, kao i onaj njemački, OCR i automatsko formatiranje. Cilj projekta bila je izrada prototipa za au-

¹⁹ Generiranje kodiranih podataka obavljeno je u belgijskom projektu MORE. Dati su kodovi za jezik publikacije u odnosu na glavni stvarni naslov, ali isto tako razlikujući usporedne naslove i nakladničke cjeline te kodovi za zemlju proizvodnje. Ti podaci nisu postojali u katalozima na papiru, a nakon testiranja 77,7 posto jedinica uspješno je kodirano. Vidjeti: Lupovici, Catherine. Nav. dj.

²⁰ OCR nije financijski isplativ za konverziju ako ne postoji određeni softver i komercijalni paket za dodatna sređivanja. Vidjeti: FACIT Project. EU, Libraries section of the Telematics Programme. 1993.-1996. Dostupno na: <http://akira.ruc.dk/~new/FACIT>

²¹ Isto. Belgijska bibliografija započela je s primjenom ISBD-a 1973. pa je ta godina bila odlučujuća za započinjanje konverzija inteligentnim prepoznavanjem znakova (Intelligence Character Recognition: ICR) u strojno čitljiv format UNIMARC.

²² Vitiello, Giuseppe; N. E. Wille. Using scanning for retrospective conversion of catalogues. // Library Networking in Europe : European Conference, 12-14 October 1994, Brussels / proceedings ed. by Hans-Peter Geh, Marc Walckiers. - TFPL Publishing, cop.1995. 377 str.

²³ Isto.

²⁴ FACIT Project. EU, Libraries section of the Telematics Programme. 1993.-1996. Dostupno na: <http://akira.ruc.dk/~new/FACIT>

tomatsko detektiranje i ispravljanje pogrešaka te automatsko formatiranje skeniranih listića u jednostavni ASCII format s težištem na naknadnoj obradi.

Iskustva navedenih projekata poslužila su i pri pokretanju posljednjih aktivnosti na retrospektivnoj konverziji u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.

7 Iskustva Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu u retrospektivnoj konverziji

Retrospektivna konverzija kataloga u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici odvija se, uz prekide, gotovo petnaest godina. Sve su se konverzije do 2004. godine temeljile na ručnom prijepisu podataka s kataložnih listića u strojno čitljiv format UNIMARC.

7.1 Pilot-projekt retrospektivne konverzije

Pilot-projekt retrospektivne konverzije započeo je 1991. godine, a obuhvaćeni su podaci o hrvatskim knjigama objavljenim do 1990. Izvor za konverziju bio je stručni katalog NSK-a za područje hrvatske povijesti. Sva ostala Croatica identificirana je u inventarnom katalogu NSK-e putem knjige signatura koje se dodjeljuju hrvatskim knjigama. U postupku odabira izdvojeni su listići, a zapisi koji su izrađeni temeljem podataka na tim listićima dobili su oznake RP-C i RK-C.²⁵

Građa obuhvaćena konverzijom bila je katalogizirana većinom prema Pruskim pravilima, a manji dio fonda prema "pretrupskim pravilima". Od 1976. počelo se katalogizirati prema međunarodnim standardima za bibliografski opis (ISBD), uz primjenu prvog dijela Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga. Knjižničari koji su sudjelovali u konverziji morali su vladati i svim navedenim pravilima kao i primjenom formata UNIMARC. Rekatalogizacija je obavljena samo izuzetno, kada podaci na listiću nisu zadovoljavali traženi minimum.

Konverzija je trajala do 1994. godine, a u računalni Katalog NSK-e unesene su 54.783 kataložne jedinice.

7.2 Retrospektivna katalogizacija i konverzija kataloga knjiga 16. stoljeća te retrospektivna konverzija bibliografije hrvatskih latinista Šime Jurića

U posljednjih petnaest godina u računalni katalog NSK-e uključeno je nekoliko vrsta zapisa za staru knjigu retrospektivnom katalogizacijom ili retrospektivnom konverzijom. Napravljena je retrospektivna katalogizacija hrvatskih knjiga 16. st., a radilo se i na retrospektivnoj konverziji kataložnih listića za knjige 16. stoljeća iz Knjižnice Metropolitana. Retrospektivno je konvertirana bibliografija hrvatskih latinista Šime Jurića. Projekt je započeo 1996. i konvertirano je 5.957 bibliografskih jedinica. Većina bibliografskih jedinica zahtijevala je retrospektivnu katalogizaciju dopunjavanjem podataka s predloška.

²⁵ RP-C = hrvatska povijest

RK-C = hrvatska književnost

7.3 Retrospektivna konverzija kataložnih listića inventarnog kataloga

Godine 2001. započela je retrospektivna konverzija kataložnih listića inventarnog kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice za cjelokupni knjižni fond. Odabir inventarnog kataloga kao izvora za konverziju podataka bio je višestruko opravdan: katalog sadrži zapise o cjelokupnom fondu Knjižnice do 1990., katalog je interni, stoga je i potpun. Usporedno s konverzijom radi se i revizija fonda na spremištu,²⁶ izrađuju se zapisi o primjerku i primjerci opremaju zaštitom tako da su odmah spremni za posudbu. Obavljene su temeljite pripreme koje su uključile podučavanje knjižničara, izradu uputa za rad²⁷ te uspostavu radnog procesa prema organigramu. Konverzija je započela od signature 500.000²⁸ prema starijim signaturama jer su publikacije sa signaturama iznad tog broja katalogizirane prema međunarodnim standardima za bibliografski opis, gdje su podaci na listićima raspoređeni u konzistentnom slijedu i tako pogodni za OCR u kasnijem postupku konverzije. Tom je metodom i organizacijom rada do 2006. konvertirano 28.317 kataložnih listića. Nastavlja se rad na konverziji metodom prijepisa sadržaja kataložnih listića inventarnog kataloga, iako je projekt uključio novi izvor za konverziju, abecedni Katalog NSK.

7.4 Retrospektivna konverzija abecednog kataloga na listićima u strojno čitljiv katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice

Abecedni katalog na listićima glavni je, javni katalog Knjižnice za stariju knjižnu građu, održavan u takvome konvencionalnom obliku do 1990. godine. Godine 2004. pristupilo se projektu "Retrospektivna konverzija abecednog kataloga na listićima u strojno čitljiv katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice" koji ima za cilj integraciju podataka o cjelokupnoj građi NSK-e u računalni katalog radi pružanja kvalitetnijih usluga pretraživanja i korištenja starijeg fonda. Odluka o promjeni izvora koji se prenosi u računalni oblik donijeta je zbog pogodnosti koju ima struktura abecednog kataloga za digitalizirani prikaz na mreži. Digitaliziran je abecedni katalog NSK-e na listićima, i to oba njegova abecedna niza: katalog do 1975. godine i katalog od 1976. do 1990. godine. Prva faza projekta ostvarena je tijekom 2004. godine. Izrađene su digitalne preslike 995.354 listića abecednog kataloga i njihov mrežni preglednik. Preglednik simulira pristup katalogu na način kako se pristupalo traženju bibliografske jedinice u konvencionalnom katalogu, tj. prema abecednom rasporedu u ladicama kataloga.²⁹

²⁶ U slučaju da postoji knjiga, ali ne i njen kataložni listić, ona se povlači sa spremišta i katalogizira; knjige s duplim signaturama povlače se i resigniraju; dupli zapisi u bazi podataka se brišu; publikacije koje su ranije katalogizirane kao knjige, a sada ih držimo serijskima, povlače se i obrađuju kao serijske publikacije.

²⁷ Blažević, Dorica; Mirna Willer. Upute za retrospektivnu konverziju kataloga na listićima u strojno čitljiv oblik : konkordancija podataka : nacrt. Zagreb, 2001. [interni dokument NSK]

²⁸ Signature *numerus currens* u inventarnom katalogu prate raspored knjiga na policama u spremištu.

²⁹ Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/DigitalLib.aspx?id=75>

Digitalizirani su i posebni katalozi na listićima za stari fond zbirki građe posebne vrste korištenjem iste metodologije rada.³⁰

Planirani je proizvod daljnjih faza projekta integriranje zapisa skeniranog kataloga u računalni katalog NSK-e. Tome će prethoditi primjena OCR-a i izrada nestrukturiranog teksta sadržaja digitaliziranih kataložnih listića, dopuna i priprema te prijenos nestrukturiranog teksta u MARC 21³¹ i spajanje zapisa s normativnom bazom. U strojno čitljiv oblik prenet će se oko 110.000 kataložnih listića.

Tijekom 2004. i 2005. godine obavljeno je nekoliko analiza abecednog kataloga NSK-a radi utvrđivanja osobitosti unosa i strukture podataka na kataložnim listićima te zastupljenost autora u normativnoj bazi Knjižnice. Analize su bile potrebne kako bi se dobile specifikacije za automatsko formatiranje strojno čitljivih kopija listića.

Osim knjižnica koje kooperativno sudjeluju u izradi skupnog kataloga na nacionalnoj razini, predviđa se da sudionice u izvedbi projekta u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici budu i katedre knjižničarstva u Hrvatskoj, gdje će se, kao dio prakse za studente ili na drugi način, organizirati rad na retrospektivnoj konverziji.

8 Zaključak

Zaključno možemo kazati da se retrospektivnoj konverziji ne smije pristupiti samo s tehničkog aspekta, već taj posao treba sagledati u okruženju u kojem će zapisi postojati i funkcionirati kao integralni dio postojeće baze podataka. Zapisi nastali retrospektivnom konverzijom moraju u potpunosti odgovoriti zahtjevima računalnog kataloga, odnosno skupnog kataloga na nacionalnoj razini kako pristupom traženim jedinicama, tako i propisanom razinom kataložnog opisa. Uz dobro planiranje, odabir pouzdanog partnera i osiguranje sredstava, međuknjižnična suradnja i stručno osposobljeno osoblje najvažniji su dio posla retrospektivne konverzije. Danas se većina svih programa i projekata u knjižničarstvu odvija na kooperativnoj razini, pa je moguće da se i retrospektivna konverzija odvija transparentno na mreži uz recipročnu participaciju rada i rezultata.

LITERATURA

Berke, Susanne. Retrospective conversion of the card catalogues of books in the National Széchenyi Library. Dostupno na: <http://nws.iif.hu/ncd2005/docs/aen/026.pdf>

Blažević, Dorica; Mirna Willer. Upute za retrospektivnu konverziju kataloga na listićima u strojno čitljiv oblik : konkordancija podataka : nacrt. Zagreb, 2001. [interni dokument NSK]

³⁰ Katalozi zbirki neće se konvertirati, već će se starija građa retrospektivno katalogizirati, a do tada će digitalizirani katalozi omogućivati pregled starijeg fonda pojedinih zbirki i na daljinu.

³¹ Knjižnica je u međuvremenu promijenila format za strojno čitljivo katalogiziranje, UNIMARC u MARC 21.

Čaušević, Biser; Dubravka Skender. Istaživanje na uzorku 100 signatura inventarnog kataloga NSK. Zagreb, 2000. [interni dokument NSK]

Česke knihy 20. století. Praha : Národní knihovna České republiky : Albertina icome, cop. 2000. [CD-ROM]

FACIT Project. EU, Libraries section of the Telematics Programme. 1993.-1996. Dostupno na: <http://akira.ruc.dk/~new/FACIT>

Landwehrmeyer, Richard. Some approaches to retrospective conversion in Germany. // Library Networking in Europe : European Conference, 12-14 October 1994, Brussels : proceedings / ed. by Hans-Peter Geh, Marc Walckiers. [S. l.] : European Commission : European Cultural Foundation, cop. 1995.

Leščić, Jelica. Reklasifikacija : NSK stručne oznake – UDK stručne oznake : konkordancija. Zagreb, 2001. [interni dokument HAZU i NSK]

Lokmer, Juraj; Lea Lazzarich. Novi život starog kataloga. // 6. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 247-249.

Lupovici, Catherine. L'application industrielle de techniques d'OCR/ICR a l'information bibliographique : le Projet MORE. // Library Networking in Europe : European Conference, 12-14 October 1994, Brussels : proceedings / ed. by Hans-Peter Geh, Marc Walckiers. [S. l.] : European Commission : European Cultural Foundation, cop. 1995.

Retrokonversion : Konversion von Zettelkatalogen in deutschen Hochschulbibliotheken : Methoden, Verfahren, Kosten. Berlin : Deutsches Bibliotheksinstitut, 1993.

Stoklasova, Bohdana. Retrospective conversion in Czech Republic. // Library automation in transitional societies : lesson from Eastern Europe. New York ; Oxford : Oxford University Press, 2000. Str. 196-218.

Stoklasova, Bohdana; Miroslav Bareš. Retrospective conversion in Czech libraries. // International conference on library automation in Central and Eastern Europe. [S. l.] : European Commission, 1997. Str. 195-206.

Vitiello, Giuseppe; N. E. Wille. Using scanning for retrospective conversion of catalogues. // Library Networking in Europe : European Conference, 12-14 October 1994, Brussels : proceedings / ed. by Hans-Peter Geh, Marc Walckiers. [S. l.] : European Commission : European Cultural Foundation, cop. 1995.